

Il-Huttafa

Il-magazin ta' Klabb Huttaf

Argjope

F'dil-harġa...

Editorjal	2
In-Natura fl-arti	3
Kompetizzjoni 45	3
Mid-Dinja	4
Iċ-Ċikonja Bajda	5
Dinja Wahda	6
Huttafa tas-Sena	6
Attività	6
Ittri	6
Kun Berdwoċer 5	7
Spot Natura: Il-Qabru	8
Gallerija	8
Paġna FALKO	9
Kimika-že!	10
Biex niċċajta!	11
Mur aqbad ktieb	11
Dahhal Membru	11
Kartolini ġodda	12

Hbieb Huttaf,

Allura x'taħsbu li hu l-iktar annimali li jbeżża' nies?

Il-Great White Shark! Leqq, iżghar minn hekk!

L-iljun? Lanqas, iżghar minn hekk ukoll!

Il-kobra? Lanqas, iżghar minn hekk ukoll!

Ha nghidilkom jien: il-brimba! Għal xi raġuni, il-brimba għandna l-unur tgħid li hija l-annimal li l-iktar ikexkex lill-bniedem!

Għal min ma jibzax mill-brimb, dan huwa kollu għageb żejjed. Imma għal min jibzax minnhom, mhijiex ċajta, u bis-serjetà kollha jghidulek li jippreferu jaqbzu minn fuq bejt milli jhallu brimba taqbeż fuqhom. Hawn nies li ddaħhlu l-isptar b'hass hażin fuqhom għax brimba fettliha tiehu passigġata minn fuq il-komma tal-flokk, u din tkun xi brimba daqs dubbiena - mur ġibhom tinżlihom xi wahda minn dawkl li jghixu fil-foresti tropikali, li jattakkaw u jieklu l-ghasafar!!

Min jaf għaliex dat-terror hux? Veru li hawn ftit brimb li jekk jigdmuk jistghu jibaghtuk għand Alla, imma l-biża' ssibu anke f'pajjiżi fejn dan il-brimb lanqas biss jeżisti. Malta wahda minn dawn il-pajjiżi.

F'Malta għandna forsi xi 500 speċi ta' brimb - għadna ma nafux eżatt kemm, għax għadu ma sarx studju komplet. Forsi xi hadd minnkum in-naturalisti Huttaf jithajjar xi darba jiehu das-sugġett bis-serjetà.

L-ikbar brimba li għandna Malta hija l-Argjope (jew imsomma Brimba Kbira tal-Widien għal min irid jaqta' nifsu biex jghidha!), li qed tarawha fuq il-faċċata ta' dil-harġa. Tagħmel għanqbut b'saħħtu, li fih taqbad anke ġurati kbar u mazzarelli - darba anke jien inqabadt għax bqajt diehel f'wahda u mmollajt lura!

Il-brimb interessanti immens. Per eżempju l-Amerikani qed jonfqu l-miljuni biex jistudjaw il-harir li jagħmel il-brimb, li huwa iktar b'saħħtu, hxuna bi hxuna, minn kull kejbil ta' l-azzar li vvinta l-bniedem!

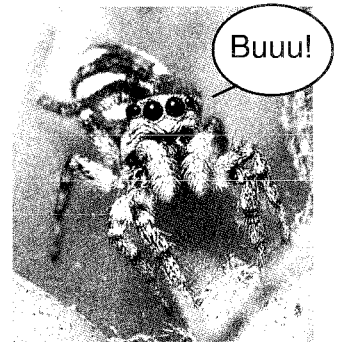
Jien il-favoriti tiegħi huma l-brimb qabbeżin, dawkl li jaqbzu wara l-priża tagħhom. Jekk taraw wahda, araw tersqu lejha b'lenti bla ma tgerrxu u arawha wahda għajnejha!

U ġġibu għajnejkom wara widnejkom!

Victor

Victor Falzon

L-Editur

Jason Aloisio, Audrey Chetcuti, Norman Chetcuti, Desirée Falzon, Victor Falzon, Justin Vassallo

Indirizz: **BirdLife Malta, 57/28 Triq Rigord, Ta' Xbiex MSD 12**

Tel: **347646** Fax: **343239** email: **info@birdlifemalta.org**

website: **www.birdlifemalta.org**

email tal-maġazin: **ilhuttafa@birdlifemalta.org**

Materjal minn *Il-Huttafa* jista' jiġi kkupjat dment li mhux għal skopijiet kummerċjali, dment li jissemma' isem il-maġazin u dment li tintbagħat lill-BirdLife Malta kopja tal-materjal fejn ġie kkupjat.

Pubblikazzjoni: BirdLife Malta

Produzzjoni: Victor Falzon

Faċċata ta' quddiem: **Argjope** (ritratt ta' Victor Falzon)

Stampat: Poulton's Print Shop, Ottubru 2001

Klabb Huttaf huwa t-taqsimha ta' BirdLife Malta għall-membri ta' taħt is-sittax. Norganizzaw harġiet fil-kampanja, żjarat f'riservi naturali, serati kraft u anke naghmlu xogħol ambjentali. Nohorgu l-maġazin *Il-Huttafa* kull xaharejn għall-membri, u naghmlu hendawts u logħob għal waqt l-attivitajiet. Shubija fi Klabb Huttaf hija Lm2 fis-sena.

L-izghar.....

bee hummer

L-izghar ghasfur tad-dinja huwa l-hummingbird, eżattament il-**bee hummer**, b'għisem xi 1.25cm twil, jiġifieri f'kuċċarina joqgħod ixxamplat!

U l-ikbar stampa ta' ghasfur fid-dinja hija stampa ta'... hummingbird!! Din li qed taraw fir-ritratt hija stampa kbira (proprijament mhix

impinġija imma speċi ta' migrufa fl-art) li hija itwal minn 100 metru u li qiegħda f'post fil-Perù jismu Nazca. Bhal din hemm stampi ohrajn, fosthom ta' xadina, brimba, baliena u gremxula, kollha enormi! Dawn l-istampi tant huma kbar li mill-art ma tindunax x'inhuma, u trid tkun fl-ajru biex tifhimhom u tapprezzahom! U dan huwa misteru kbir, għax l-istampi saru eluf ta' snin ilu minn nies antiki tal-Perù, u dak iż-żmien min jaf fejn kienu għadhom l-ajruplan! Mela allura għalfejn saru l-istampi ta' Nazca? Min kien se jgawdihom? Boqq, kulhadd ifajjar it-teoriji (anke l-aljeni ssemmev), imma hadd ma jaf!

... u l-ikbar!

KOMPETIZZJONI 45

NORMAN CHETCUTI
Toad of Toad Hall

Cluff! Cluff! Cluff!

Wiehed tal-BirdLife hareġ fuq dghajsa jagħmel ftit berdwoċing, imma xxabbat wisq u nqaleb! Huwa ma grału xejn, kieku, hlief li ha qatgħa u sar ghasra. Imma tilef it-**tromba**, il-**barżakka** u ż-**żewġ imqadej**!

Aghmlulu pjaċir, miskin, ara ssibuhomlux - qegħdin kollha mohbijin fl-istampa!

Hudu fotokopja ta' l-istampa, immarkaw l-affarijiet u ibaghtuhielna (indirizz paġ2). Jew inkella immarkawhom fuq il-magażin, skenjaw l-istampa u ibaghtuhielna jpeg bl-email (paġ2). Cool hekk, hux! Tinsewx isimkom u l-indirizz! Tqasqsux il-magażin għax titilfu!

Cans għandkom sa **10 Novembru 2001**. Min jirbah jingħata sett kartolini ġodda ta' l-ghasafar (ara paġ12), kollha differenti!

Ir-rebbieha ta Kompetizzjoni 45 kienet **Bernice Schembri** minn San Gwann, li sabet il-firien kollha! Lil Bernice nitolbuha tikkuntattja ċ-Centru ta' BirdLife Malta halli tkun tista' tmur tiġbor il-premju tagħha. Prosit Bernice!

Iljunfanti jtiru!

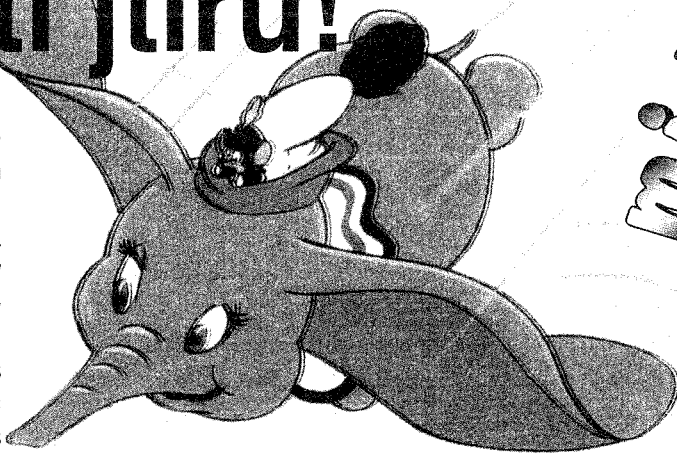
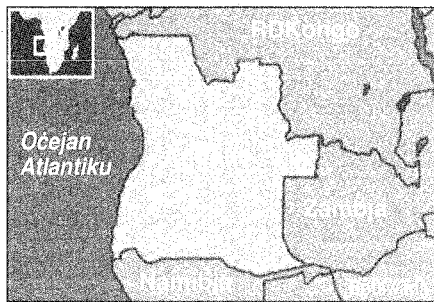
Il-Botswana, pajjiż fl-Afrika, qiegħda tagħti **300 iljunfant** lill-Angola, pajjiż iehor Afrikan, biex dan ukoll jibni popolazzjoni ta' iljunfanti.

Fl-imghoddi l-Angola kellha hafna iljunfanti, imma kważi kollha nqatlu jew minn kaċċaturi jew bil-gwerra li ilha s-snin għaddejja f'dal-pajjiż.

Issa qed jerġghu jirrangaw xi parks nazzjonali b'annimali kbar li jiġbdu lejhom it-turisti. It-turiżmu jhalli l-flus fil-pajjiż. B'hekk l-iljunfanti ha jkun qed jghinu lill-Angola biex forsi tidba ssir pajjiż sinjur!

L-ewwel żewġ gruppi ta' 8 iljunfanti twasslu b'ajruplan ġgantesk, u ttiehdu fi Quicama National Park.

Tidher ahbar sabiha, imma li jinkwetana huwa li l-gwerra fl-Angola għadha għaddejja, u fil-gwerra l-annimali wkoll ilaqqtuha!

mid-dinja

Elisabeth
Conrad

Shana, gass u polin!

Nisimghu hafna bil-konsegwenzi tal-**global warming**. Studji riċenti qed juru konsegwenzi hżiena għal nies li għandhom l-allergiji. Effett tal-global warming huwa li jiżdied il-carbon dioxide (CO₂) fl-arja. Il-problema hi li iktar ma jiżdied dan il-gass, iktar tiżdied il-produzzjoni ta' polin. Saru testijiet fejn qabblu l-livelli ta' CO₂ ta' seklu ilu ma' daww t'issa u daww proġettati għall-futur. Fil-livelli għall-futur, l-ammont ta' polin wera iktar minn erba' darbiet dak ta' seklu ilu. U

livelli bħal dawn diġà huma normali f'xi bliet!

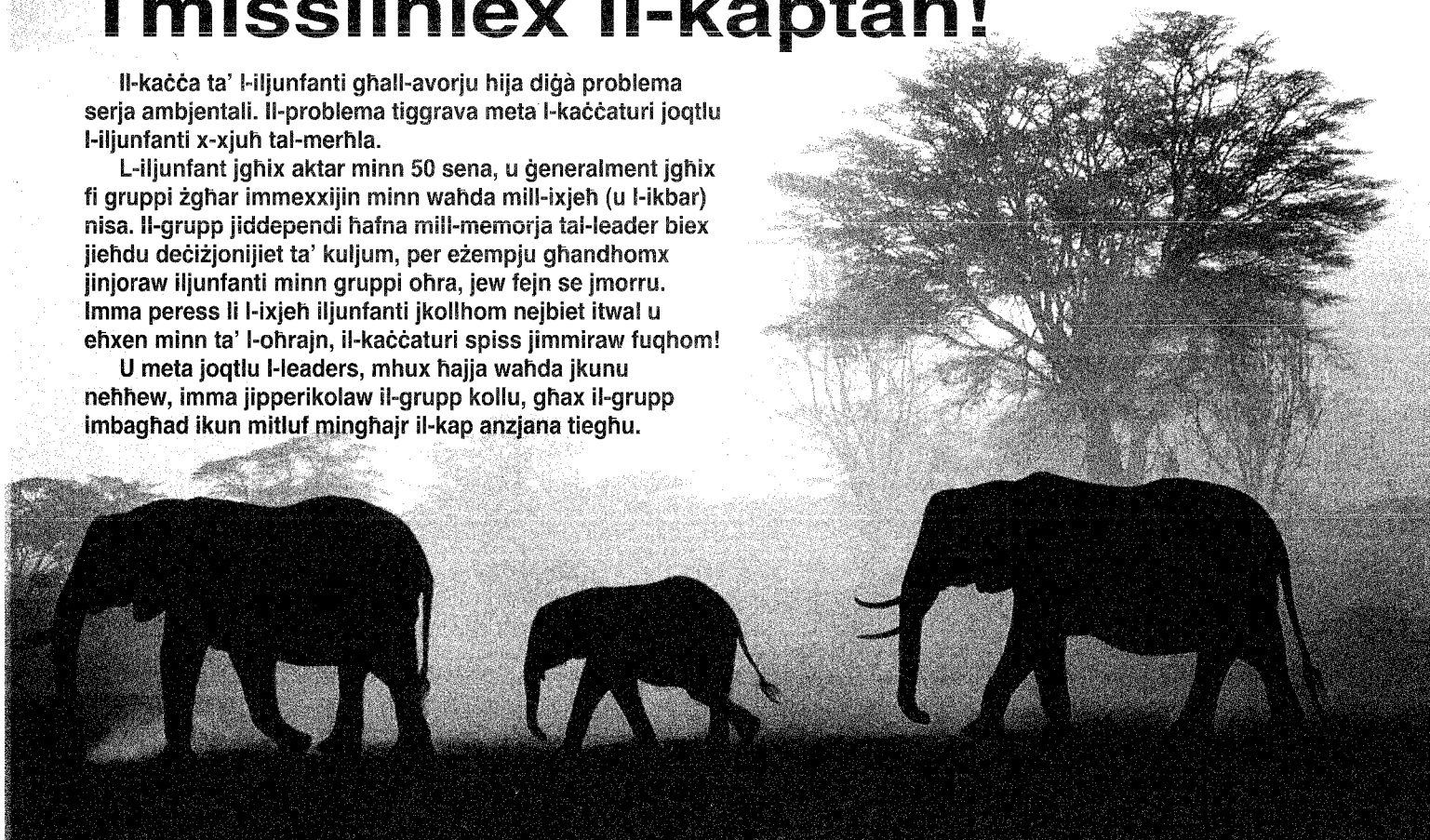
Ahbar hazina għal min isofri mill-hay fever.

Tmissilniex il-kaptan!

Il-kaċċa ta' l-iljunfanti għall-avorju hija diġà problema serja ambjentali. Il-problema tiggrava meta l-kaċċaturi joqtlu l-iljunfanti x-xjuħ tal-merhla.

L-iljunfant iġix aktar minn 50 sena, u ġeneralment iġix fi gruppi żgħar immexxijin minn wahda mill-ixjeh (u l-ikbar) nisa. Il-grupp jiddependi hafna mill-memorja tal-leader biex jieħdu deċiżjonijiet ta' kuljum, per eżempju għandhomx jinjoraw iljunfanti minn gruppi oħra, jew fejn se jmorru. Imma peress li l-ixjeh iljunfanti jkollhom nejbiet itwal u ehxen minn ta' l-oħrajn, il-kaċċaturi spiss jimmiraw fuqhom!

U meta joqtlu l-leaders, mhux hajja wahda jkun nehhew, imma jipperikolaw il-grupp kollu, għax il-grupp imbagħad ikun mitluf mingħajr il-kap anzjana tiegħu.

Iċ-Ċikonja Bajda

Ghodwa wahda, xi 10 snin ilu kont l-uffiċju ta' BirdLife Malta, u ċempilli raġel li qalli li ra żewġ ghasafar kbar bojod fl-ajruport. Niftakar qbadt it-tromba u l-kamera u mort nigri. Kellu raġun, ghax proprju fuq il-haxix ta' bejn ir-ranwejs kien hemm żewġ ċikonji bojod. Ghal xi 10 minuti qgħadt nissahhar bid-dehra ta' dawn l-ghasafar kbar u majestużi - imbagħad ittajru, gholew fuq kurrent t'arja shuna, u telqu lejn in-nofsinar. Minn dakinhar m'ergajt rajt ċikonja bajda f'Malta!

Iċ-ċikonja bajda hija rari f'pajjiżna. Is-soltu tidher waqt il-pases tar-rebbiegħa u tal-harifa, ġieli jidhru xi wahdiet jew qtaġja' żgħar fis-sajf.

Iċ-ċikonja faċli tagħrafha ghax kbira hafna, bajda silġ bit-truf tal-ġwienah suwed u munqar u saqajn aħmar skur. Meta ttir iżzomm għonqha stirat 'il barra, mhux bħall-irsieset li jżommuh imgezzez 'il ġewwa. Għandha titjira kajmana, u thobb ukoll tisseqqer, speċjalment meta ssib kurrenti shan (thermals). F'Malta ġeneralment narawha ttir fl-gholi u rari hafna tinzel (u mn'Alla, ghax hafna kaċċaturi m'għandhomx fil-kollezzjoni!). Waqt il-berdwocing għat-tajr tal-priża li jsir fil-Buskett f'Settembru kwazi kull sena tidher xi ċikonja jew tnejn.

Iċ-ċikonja adattat ruħha tajjeb għall-ambjent mibni. Thobb tibni l-bejta fuq il-bjut fl-irhula u anke bliet kbar. Kull min siefer lejn l-Ewropa fis-

sajf żgur li ra bejtiet kbar fuq iċ-ċmieni u ċikonji jittajru fuq il-bjut. Meta tkun bil-bejta tagħmel hoss qawwi billi tfaqqa' l-munqar (bill clapping). Par ċikonji jibqgħu flimkien hajjithom kollha u jbejtu flimkien minn sena għal sena. Darbtejn fis-sena ċ-ċikonji jpassu, lejn l-Afrika fil-harifa u lura lejn it-tramuntana fir-rebbiegħa. Is-soltu jpassu fi qtaġja' kbar li jsegwu l-istess rotot sena wara sena. Rotot importanti huma Giblta fil-punent u l-Bosfru fil-ivant, fejn eluf ta' ċikonji jidhru jisseqqru fl-gholi.

Minhabba li jghix qrib il-bniedem hemm hafna stejjer u drawwiet marbutin ma' dan l-ghasfur. Per eżempju storja helwa u antika tgħid li hi ċ-ċikonja li ġġib it-trabi lin-nies. U nahseb kulhadd qara l-hrafa ta' Esopu tal-volpi u ċ-ċikonja. Illum qed issir hafna riċerka fuq iċ-ċikonja, u dan biex jiġi mħares aħjar dan l-ghasfur ta' l-ghaġeb. Fl-iSvizzera per eżempju qed isir studju dettaljat fuq il-passa taċ-ċikonji. Riċerkaturi qed isegwu ċ-ċikonji matul il-passa kollha lejn l-Afrika biex jaraw eżattament x'inhuma l-perikli waqt il-passa u kif jistgħu jiġu mnaqqsa. Daqshekk hu maħbub u apprezzat dan l-ghasfur, li tant jagħti karatteristika dħulija lill-ibliet u l-irhula.

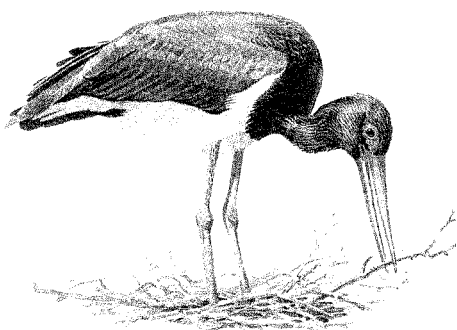
Minbarra ċ-ċikonja bajda, f'Malta ġieli tidher ukoll iċ-ċikonja **sewda** li wkoll hija rari u tidher l-aktar fil-harifa.

Ingliz: **White stork**
Xjentifiku: **Ciconia ciconia**

Tintgħaraf mill-bajda ghax hi kemm kemm iżgħar u għandha għonqha iswed. Tantx tittamaw li taraw gzuz, però - jien ili ma nara wahda mill-1987!

Mark Anthony Falzon

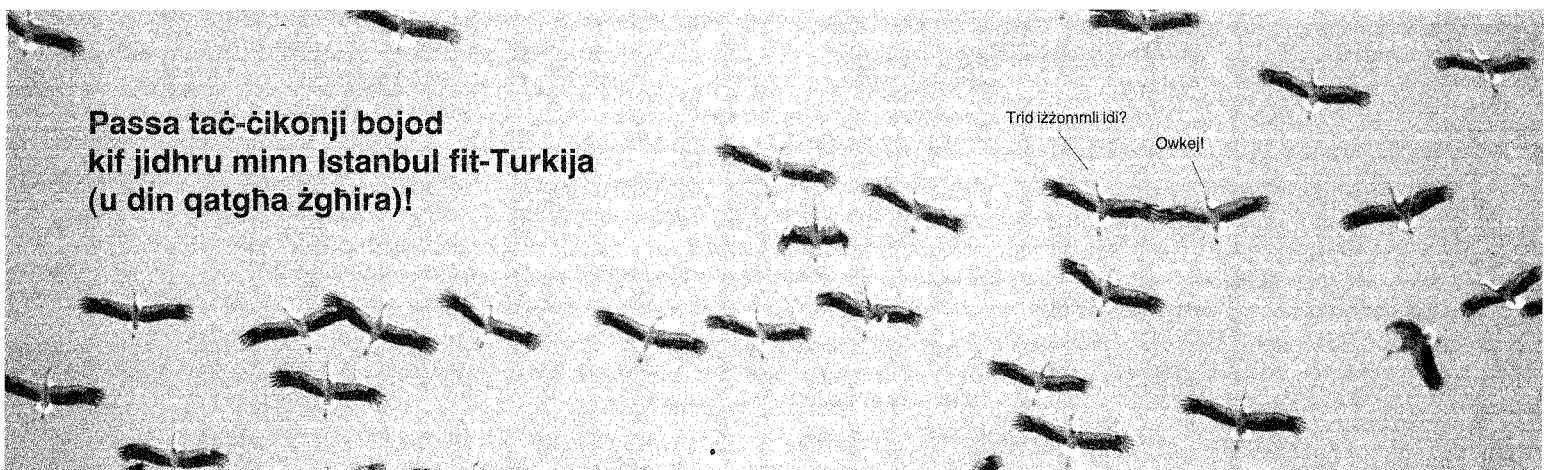

Ċikonja sewda

Passa taċ-ċikonji bojod kif jidhru minn Istanbul fit-Turkija (u din qatgħa żgħira)!

Trid iżzommli idi?

Owkejl!

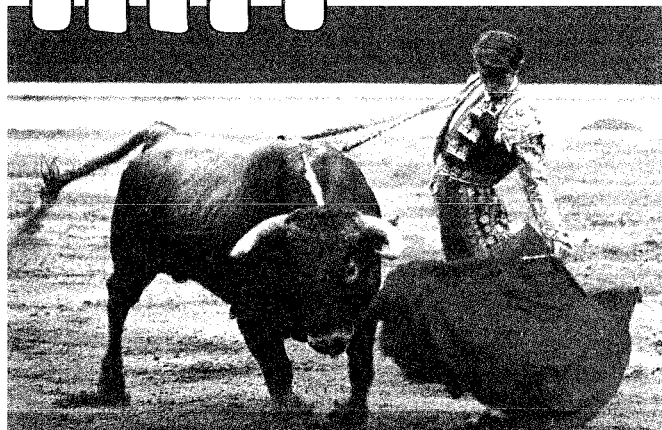

Ghal dawk minnkom fi Skola Primarja: din is-sena l-BirdLife qed terġa' tniedi Dinja Wahda fl-iskejjel primarji.

Dinja Wahda hija skoss attivitajiet li għandhom x'jaqsmu man-natura u ma' l-ambjent. Għalhekk qisu li gġennu lill-ghalliema tagħkom biex l-iskola tagħkom tiehu sehem fiha!

B'Dinja Wahda titgħallmu dwar in-natura, tghinu lin-natura, tagħtu eżempju tajjeb lil haddiehor dwar kif iġib ruħu lejn in-natura, u barra minn hekk l-iskola tagħkom ittella' l-punti u fl-aħħar tas-sena tista' tirbah trofew!

ittri

Għażiża Bernice,

Naqbel miegħek li hija mohqrija, u ngħidlek li fil-qalb ta' qalbu kulhadd jaqbel, anke min stess jagħmel dawn l-affarijiet. It-traġedja hija li għalkemm kulhadd jaf li dan huwa hażin, xorta wahda l-awtoritajiet ma jagħmlu xejn. Kulhadd jaf li l-bullfighting huwa kiefer, imma l-Gvern Spanjol m'għandux il-kuraġġ jgħid Stop! ghax jibża' min-nies li jhobbu dan l-"sport". Allura l-mohqrija tibqa' ssir u l-annimali jibqgħu jsufu, ghax m'għandhomx lehen.

F'Malta għandna l-istess sitwazzjoni eżatt, imma hawnhekk flok għandna l-matadors għandna l-kaċċaturi.

L-Editor

ATTIVITA

Mammiiii... ...feri Maltin!

Huttafa tas-Sena 2001

Dawn il-membri qeghdin fuq quddiem nett tal-Huttafa tas-Sena 2001

Jürgen Pavanello	224
Paul Calleja	123
Kyra Vassallo	103
Juan Ellul Pirota	085
Emanuel J Falzon	078
Cliff Sacco Decelis	076
Damian Micallef	063
Clayton Borg	060
Eric Pace	057
Christopher Attard	054

Fid-darba li jmiss tohroġ il-lista ta' l-aħħar. Min għandu jstinka ma jistax jistenna wisq aktar!
Good luck!

Veru li f'Malta m'għandniex mammiferi kbar bħal iljuni u rinoċeronti. Imma xorta wahda qalb il-fawna ta' pajjiżna għandna numru ta' mammiferi interessanti.

Għalhekk se naghmlu serata slides li fiha se jiġi jkellimna l-habib tagħna John J Borg. Lil John hafna minn nafuh bħala Batman - le, mhux ghax jilbes maskla u mantell, imma ghax ilu s-snin jistudja l-friefet il-lejl!

Għalhekk titilfuhix.

Data: **Il-Gimgha 26 Ottubru 2001**

Post: **Skola Primarja Furjana**

Hin: **6 - 7pm**

Dhul: **B'xejn**

Mistiedna: **Huttaf kollha!**

Sur Editor,

Jiena tifla ta' 11-il sena u l-iktar haġa li ddejjaqni hija l-mohqrija ta' l-annimal.

Fost kollox naraha mohqrija kbira dak li jsir fi Spanja: il-qtil tal-barrin f'xi arena mimlija nies jiehdu pjaċir jaraw il-matador jahqru lit-toru. Dan il-povru barri jiġi mniffed b'hafna skieken qabel jiġi maqtul. Lanqas temmen li aħna li rriduha ta' moderni. Qed nghixu fis-sena 2001 u għad hawn ċerti nies li jehdew bil-mohqrija ta' l-annimali. Ahjar li kieku dawn in-nies jippruvaw jifhemu x'ikun qed iħoss l-annimal.

Dawn in-nies imsieken zgur li għandhom xi problema!

**Bernice Schembri
San Gwann**

Kun ⁵berdwoċer

Issa li tafu x'ghasafar jghaddu minn fuq Malta, naturalment tridu ssiru tafu l-postijiet fejn tarawhom, ghax ċerti postijiet jiġbdu ċerti tipi ta' ghasafar, u oħrajn le. Peress li l-postijiet ivarjaw minn staġun għall-iehor, ha nqassmuhom f'erba' gruppi skond l-istaġuni.

Ta' Ċenċ

L-istaġun ta' l-ghasafar f'Malta mhumie x indaqs. Meta nitkellmu dwar ir-rebbiegha jiġifieri minn Marzu sa Mejju, is-sajf jiġifieri Gunju u Lulju, il-ħarifa hija minn Awwissu sa Novembru u x-xitwa hija minn Diċembru sa Frar.

F'dil-ħarġa ser naraw il-postijiet fir-rebbiegha u fis-sajf. L-oħrajn insemmuhom darb'ohra.

Fejn fir-rebbiegha?

Ir-rebbiegha tajba għall-ghasafar tal-passa, li jkunu telghin Afrika għall-Ewropa biex imorru jbidu. Hemm diversi postijiet fejn tista' tmur tosserva l-ghasafar f'dan iż-żmien. F'Marzu, l-aqwa post huwa l-**fliegu bejn Malta u Ghawdex**, speċjalment għall-borok u l-irsieset. Tajjeb li jkollok teleskopju

għal dat-tip ta' berdwoċing (ahna nsejhulu seawatching) ghax ġieli t-tajr jghaddi 'l bogħod. L-iktar li jidhru tajr huwa meta jkun qamar kwinta fejn borok u rsieset jghaddu fi qtajja' kultant kbar mhux hażin.

Biex tara t-tajr tal-priża f'daż-żmien, mur l-**ajruport ta' Hal Luqa**. F'Marzu u April għandek ċans kbir tara l-bghadan ħomor għaddejjin baxx fuq ir-ranwej. L-aqwa rih għalihom dan iż-żmien huwa l-majjistral.

Bejn nofs April u nofs Mejju ikun hemm ir-ringing f'**Kemmuna**. Kemmuna hija post verament tajjeb dan iż-żmien. Hemmhekk tara diversi tipi ta' ghasafar fuq il-gżira jistrieħu u jtiru fil-baxx - dan minħabba li Kemmuna hija riserva naturali u fuqha ma jsirux kaċċa u nsib. Jekk tkun fuq Kemmuna, qis li żżur ir-ringing station ta'

BirdLife Malta f'Wied L-Aħmar halli tara kif nistudjaw l-ghasafar b'dan il-mod. Bir-ringing nitgħallmu minn fejn l-ghasafar ikunu ġejjin u kemm ikollhom żmien. Ir-ringers jaqbdun diversi tipi ta' tajr bħall-kaċċamendul, daqquq, vjolini, żanzarelli u buċaqq tas-silla (naturalment kollha jergħu jintelqu wara ffit minuti ta' studju).

Hemm ukoll iż-żewġ riservi naturali li tmexxi BirdLife Malta - l-**Għadira u s-Simar**. L-Għadira hija verament tajba dan iż-żmien biex tara numru sabih ta' ghasafar tax-xtut (waders), kif ukoll irsieset, speċjalment l-agrett abjad. Is-Simar huwa wkoll tajjeb daż-żmien speċjalment għall-irsieset ħomor, ir-russett tas-siġar u

tajr zġhir bħal bagħal tas-simar, bagħal tal-qasab u bagħal prim.

Tajbin ukoll il-**widien** li dan iż-żmien ikollhom ħafna ghasafar fihom, eż. żanzarelli, buful, vjolini, tajr isfar, huttaf u hawwief. Il-problema hawnhekk hija l-kaċċaturi li tista' tilitaqa' magħhom jekk tmur berdwoċing f'dawn il-postijiet. Hasra!

Fejn fis-sajf?

Fis-sajf ukoll ikollna l-ghasafar ghax ikun hawn daww l-ispeċi li jbejtu f'pajjiżna. Wiehed mill-aqwa postijiet fis-sajf huwa **Ta' Ċenċ** f'Ghawdex fejn tbejjet kolonja kbira ta' ċief. Fl-ghaxija mad-dlam tismagħhom resqin lejn il-bejtiet tagħhom fil-blat, u hija

Is-Simar

esperjenza tal-genn, kif jafu ħafna membri tagħna. Post ieħor tajjeb biex tisma' ċ-ċief huwa **Għar Hasan**.

Hemm imbagħad ir-riservi naturali. L-**Għadira** fis-sajf tara l-monakella, li qed jbejtu kull sena, u l-gallozz iswed. Fl-inħawi tar-riserva ta' l-Għadira jbejtu d-durrajsa, il-merill u l-bufula ħamra. **Mis-Simar** tista' tara r-russett tas-siġar, il-bagħal tal-qasab u l-gallozz iswed.

U hemm il-**Buskett**, fejn tista' tara gamiem, żanzarell tat-tikki, sponsuni u anke xi pitirrossi f'dawn iż-żminijiet tas-sajf. Ma jonqox xi rundun li jkun għaddej fis-sema.

Edward Bonavia

Il-Buskett

Il-Qabru

Il-granċ li naraw fuq il-munita tal-5ċ huwa speċjali għal żewġ raġunijiet. L-ewwel waħda għaliex filwaqt li granċijiet oħrajn jgħixu fil-baħar, dan jgħix fl-ilma helu. F'Malta u f'Għawdex il-qabru (xi whud jgħidulu qobru) jinstab biss f'xi erba' widien fejn l-ilma ġieri ma jinxifx, lanqas fis-sajf. Xi darba kien iktar imferrex iżda hafna nixxighat permanenti nixfu minhabba l-ippumpjar ta' l-ilma għat-tisqija ta' l-għelieqi. U magħhom għeb ukoll il-qabru.

Matul il-jum il-qabru jistabba f'hofoor fondi li jhaffer huwa stess fit-tajn. F'dawn il-hofoor jinġabar xi ftit ta' l-ilma. B'hekk huwa jibqa' mxarrab, għaliex jekk jinxfulu l-gargi jmut. Bil-lejl imbagħad johrog ihuf biex jikkaċċja u jiekol hlejjaq żgħar li jiltaqa' magħhom, bħal bebbux u mrieżep.

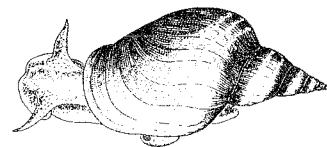
Minhabba n-nuqqas ta' l-ilma ġieri, il-qabru qatt ma kien komuni f'pajjiżna. B'xorti hażina, il-qbid ta' dawn il-granċijiet minn xi whud u t-tniġġis tal-widien u ta' l-ilma qed ikompli jagħmluh iktar u iktar rari, tant li illum jinstab fil-periklu li jinqered. Fil-fatt kemm hawn minnkom li qatt raw qabru?

It-tieni raġuni tafu x'inhi? Xi snin ilu nstab li r-razza ta' qabru li għandna f'Malta hija unika u ma tinstab imkien aktar, u għalhekk insejnhulu endemiku: jiġifieri jekk il-qabru jinqered minn pajjiżna jkun għeb ukoll minn wiċċ id-dinja!

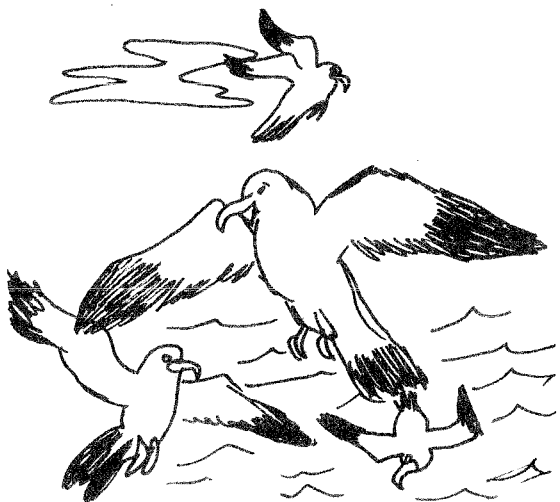
Jason Aloisio

Dawn iż-żewġ qabri, li jgħixu f'Wied il-Lunzjata (Għawdex), qed jisfidaw lil xulxin għall-ġlied. Fil-fatt, ftit wara li ttiehed ir-ritratt attakkaw lil xulxin u dardru l-ilma kollu!

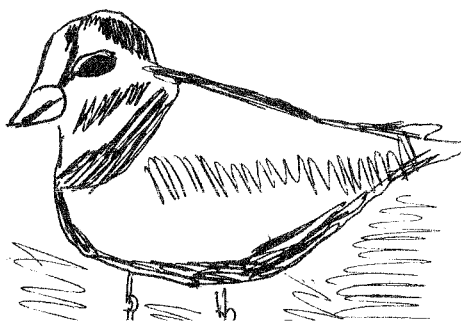
Menu tal-Qabru!

GALLERIJA

Gawwi
Shanel Sciriha (9)

Monakella
Jonathan Gaffarena (11)

Baghdan Ahmar
Arthur Caruana (11)

FALKO

Hawn hbieb!

Bhalissa tard bil-lejl u ghandi n-nghas imma rrid nispiċċa dil-kitba qabel nidhol norqod...

Fil-fatt nahseb diġà bdejt nonghos, ghax qisni f'holma qed ingib quddiem ghajnejja l-attivitajiet li ghamilna das-sajf: il-hargiet l-Ghadira (tlieta b'kollox tafux!), il-lejl u ġurnata Ghawdex ghaċ-ċief u ghall-ghawm, il-kamp ta' Kemmuna u l-kamp tat-tajr tal-priża: bejn wiehied u iehor żewġ attivitajiet fix-xahar, u dawn barra d-darbtejn li morna l-lmax u l-bowling! U tiskanta, xorta kien hemm min ried iktar attivitajiet!

Irrid ngħid grazzi lil xi nies, fosthom lil Simon Sultana li minn jeddu ġie jghin fil-kamp tal-barranin. Tistaqsu dawn il-barranin x'gew jagħmlu? Għal dawn l-aħhar tliet snin BirdLife Malta qed nistiednu nies minn pajjiżi oħrajn biex jiġu Malta jgawdu l-passa tat-tajr tal-priża. Dis-sena ġew b'kollox 28 mill-Germanja, l-Italja, l-Ingilterra, il-Belġjum u l-Finlandja. U kif tistgħu taħsbu tghidx kemm ikollna xogħol bihom dawn, indawruhom 'l hawn u 'l hemm biex naraw aktar ghasafar. Xi minn daqqiet kważi Alla hares;-) ma kienx hemm Simon jghin tafux!

Grazzi wkoll lil Joanna Ellul li qagħdet tghinna mid-dar. Hadet f'idejha x-xogħol li ċċempel lil kulhadd kull meta jkollna xi attività (xi kultant bl-ghajnuna ta' Simon). U jkollni ngħid għamlitu sew xogħolha, ghax qatt ma konna inqas minn ghaxra. Prosit Jo :-)

Kif indunajtu mill-isem ta' dil-pagna, il-Falko uffiċjalment reġgħet teżisti u dan kollu bis-saħħa tagħkom li tattendu. Tghiduli imma bla logo, bla kumitat u bla newsletter, din x'Falko hi? Agħtu ċans! Niftakar fiz-żmien meta l-Falko kienet attiva tant li anke tohroġ l-istqarrijiet fil-gazzetti kienet - imma tinkwetawx, it-triq hemm għad twassalna. L-importanti huwa li ma taljenawx raskom fi hmerijiet, u l-aktar importanti: ibqgħu ejjew għall-attivitajiet halli nibqgħu magħqudin. Żommu djarju u thallux attivitajiet oħrajn jidhlukom fejn hemm l-attivitajiet tagħna!

Is-sena d-dieħla sena speċjali għal BirdLife Malta - ara taqtghux għaliex (hint: BirdLife Malta twaqqfet fl-1962). Jien irridha tkun sena speċjali għalina l-Falko wkoll.

Mela qisu li ma tonqsux mill-attivitajiet. Graziella Grech u jien bhas-soltu nkunu hemm, u issa anke Saviour Spiteri wegħedni li ser jibda jattendi l-attivitajiet kollha. Mela narakom :-)

Justin Vassallo

Harga s-Simar...

Iva, wara xi sentejn titolbuni sejr in sar-riserva naturali tas-Simar! L-ewwel nagħtu titwila tajba lejn x'ghasafar ikun hemm, u wara mmiddu idejna ghax-xogħol, li fir-riservi qatt ma jonqos.

Niltagħgu: **Il-Hadd 4 Novembru 2001**
Hin u post: **fis-7.30am Bieb il-Belt jew fit-8.15am fil-carpark hdejn is-Simar.**

...u mixja mhix iebsa!

Għal dawk li ma jhobbux jaqilgħu idejhom jaħdmu jew saqajhom jimxu, għandna mixja qasira imma sabiha immens. Nibdew minn hdejn il-knisja tax-Xemxija u nimxu max-xatt sa Selmun. Dil-habta ghajnejna jkun hemm fuq il-baħar għal xi tajr ipassi (graw, per eżempju) kif ukoll fuq l-art, li tkun thaddar kull fejn tara malli thoss ix-xita (jekk tagħmel).

Niltagħgu: **Il-Hadd 2 Diċembru 2001**
Hin u post: **fis-7.30am Bieb il-Belt jew fit-8.15am hdejn il-knisja tax-Xemxija**

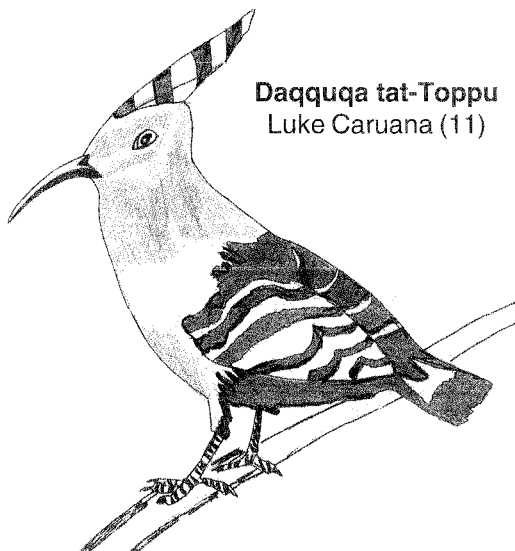

Kulhadd jiehu brejk, wara xogħol iebs fir-ring station fuq Kemmuna

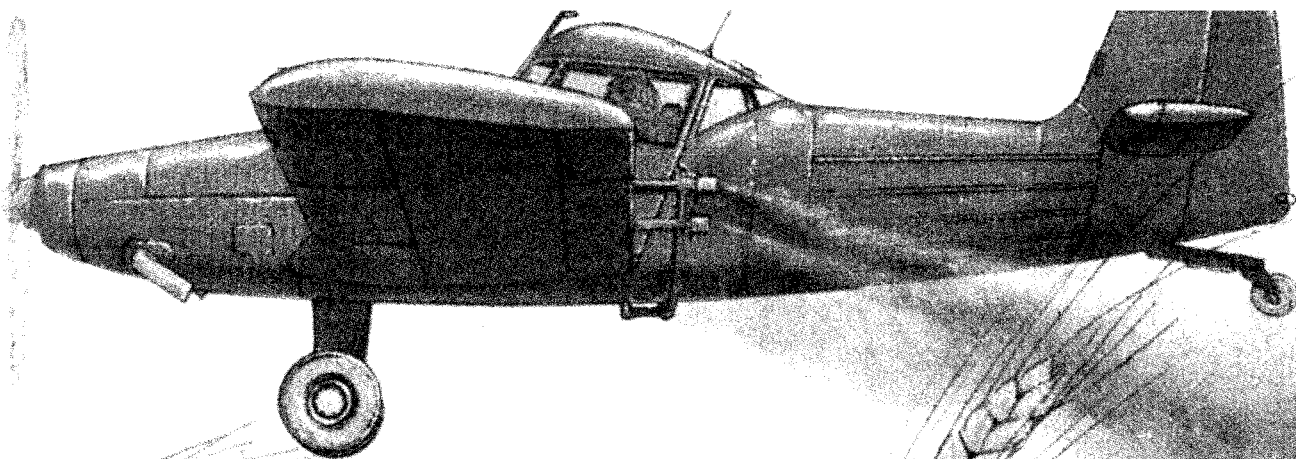

Justin Vassallo

Membri tal-Falko jagħtu daqqa t'id fir-riserva ta' l-Ghadira

Daqquqa tat-Toppu
Luke Caruana (11)

Kimika-że?

F'dawn l-aħħar 50 sena nholqu iktar minn 75,000 kimika ġdida, fosthom hafna li huma tossiċi sew, jiġifieri velenużi.

Periklu mifruux...

Dawn jinkludu diversi kimiċi sintetiċi, jiġifieri li ma ssibhomx fin-natura imma li vvintahom il-bniedem. Hafna kimiċi sintetiċi huma wkoll tossiċi. Minkejja l-valur ta' dawn il-kimiċi, huma wkoll theddida kbira għall-ambjent u għalina.

Kimiċi differenti għandhom effetti differenti. Hemm kimiċi li jfixklu l-iżvilupp ta' organiżmi. Hemm ukoll l-hekk imsejja POPs (Persistent Organic Pollutants), tossiċi immens u jagħmlu hsara serja anke f'dożi żgħira. Perikolużi wkoll huma l-pestiċidi li jużaw il-bdiewa u l-gardinara: dawn iħallu effetti mhux biss fuq ir-raba', imma jinxterdu faċilment fl-ambjent u jnigġsu l-art u l-ilma.

Effetti koroh...

L-effetti ta' kimiċi tossiċi fuq l-annimali u l-pjanti huma serji immens. L-ispeċi li jintlaqtu jistghu jkunu balieni u jistghu jkunu nemel!

Hafna kimiċi tossiċi jassorbihom ġisem l-annimali u jikkoncentraw f'xi speċi bil-proċess li jissejjah bioaccumulation. Per eżempju, jekk kull huta jkollha tant kimiċi fiha, u ngħidu ahna arpa tiekol 20 huta mniġġsa: dak l-ghasfur se jiġbor fih il-kimika ta' go dawk il-hut kollha. Sabu belugi (tip ta' baliena bajda) li kellhom kimika fihom fuq livell ta' "hazardous

waste" - hazardous waste huwa dak l-iskart velenuż li tant huwa perikoluż li s-soltu jissigillawh f'tankijiet apposta!

U l-istess jiġri fin-nies - wara kollox ahna wkoll (hlief il-veġetarijani) nieklu annimali oħrajn, għalhekk immaġinaw kemm tiżdied il-koncentrazzjoni ta' kimiċi sakemm tasal fin-nies! Dawn il-kimiċi jistghu jmarrduna u anke joqtluna. Jistghu wkoll jikkawżaw problemi ta' żvilupp fi-tfal.

Problema kbira...

Biżżejjed inharsu lejn xi fatti biex nifhmu kemm hi kbira l-problema. Madwar 3 miljun tunnellata pestiċidi, insettiċidi u bioċidi oħrajn jixxerrdu fl-ambjent kull sena. Kull sena, ma' l-20,000 ruh, l-iktar f'pajjiżi inqas żviluppati, imutu bl-ivvelenar minn pestiċidi. Mas-60 miljun ghasfur imut kull sena fl-Istati Uniti biss minhabba l-użu legali ta' pestiċidi.

Imma s-sitwazzjoni f'tit f'tit qed turranga. Hafna pajjiżi qeghdinflaħħar jagħmlu sforzi serji biex jikkontrollaw kemm u x'tipi ta' kimiċi jiżviluppaw.

U ahna?

Ahna wkoll nistghu nevitaw l-użu ta' prodotti li fihom kimiċi tossiċi, per eżempju:

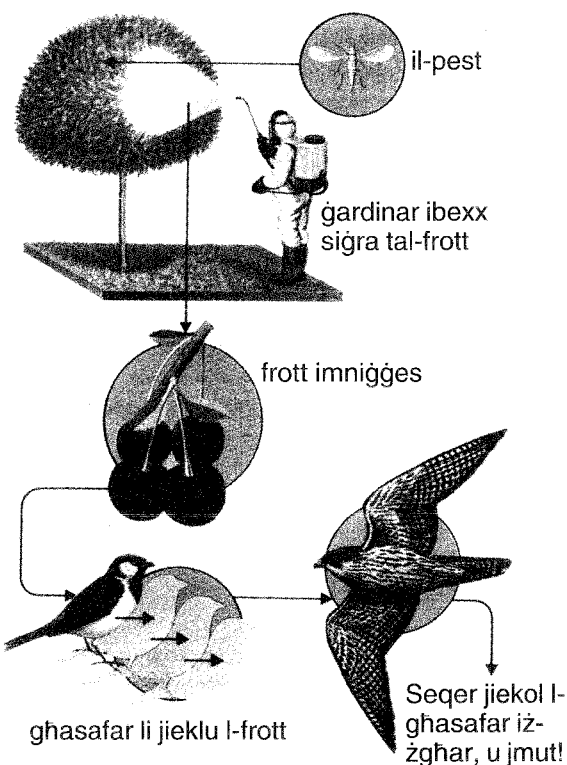
- batteriji li fihom kadmju jew merkurju
- bleaches li fihom il-klorina
- plastik li fih il-PVC
- corrector fluids li fihom is-solvent

Fil-ġonna flok nużaw pestiċidi nużaw insect-traps u flytraps.

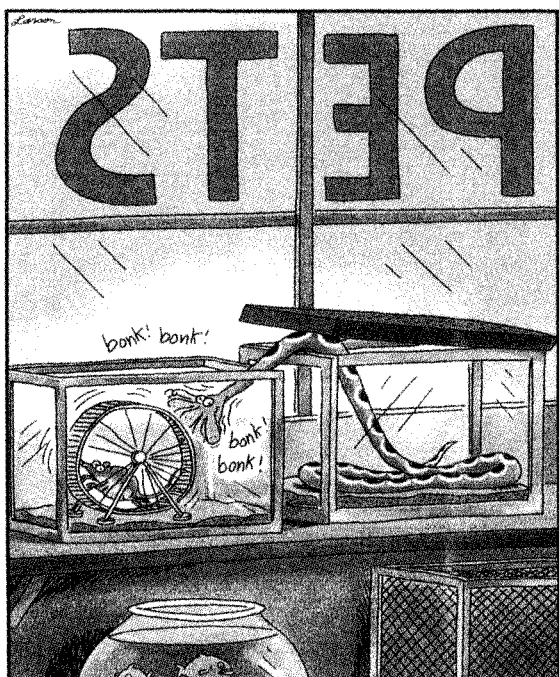
Flok nixtru sprej għad-dubbien u n-nemus, narmaw l-insect screens mat-twieqi u purtieri xibka mal-bibien. Flok nixtru sprej għall-wirdien jew velenu għan-nemel, inkahhlu l-hofoir u l-irkejjen kollha tad-dar, inżommu l-art pinna u ma nħallux ikel mikxuf!

Għal kollox hemm soluzzjoni mingħajr m'hemm bżonn li noqoghdu ndahhlu l-veleni li fl-aħħar mill-aħħar jistghu joqtlu anke lilna.

Elisabeth Conrad

bex niċċajja...

Mur aqbad ktieb...

“Għaziza Dinja...”

Miktub u mpengi minn **tfal minn madwar id-dinja** Miġbur minn **Lannis Temple** (The Bodley Head 1994)

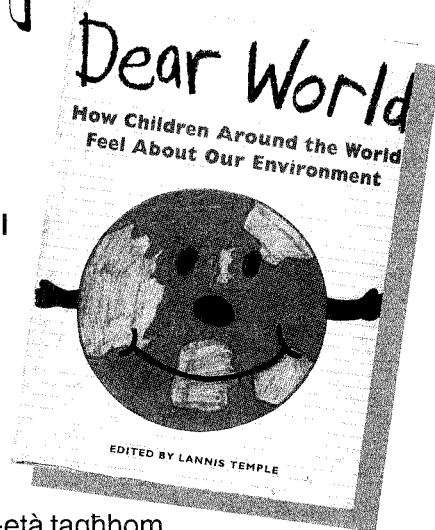
F’dan il-ktieb insibu gabra helwa ta’ ittri u tpenġijiet gejjin mill-qalb ta’ tfal mid-dinja kollha, li l-età tagħhom tvarja minn 5 snin sa 15-il sena. Huma jharsu lejn id-dinja tagħna bħala l-habiba tagħhom u permezz tal-kitba u t-penġija, jifhem qalbhom magħha dwar il-biżżeġġ u x-xewqat li għandhom għan-natura.

Lannis Temple telaq kolli biex seta’ jdur id-dinja jiġbor dawn il-hsibijiet. Huwa jemmen fl-għerf li għandhom it-tfal u bis-saħħa ta’ dan il-ktieb, qed iwassal il-messaġġ tagħhom lil kulhadd.

U inti x’tixtieq tghidilha lid-dinja tagħna?

Janet Gerardi

Dal-ktieb issibuh ukoll għas-self mil-Librerija Pubblika tal-Furjana

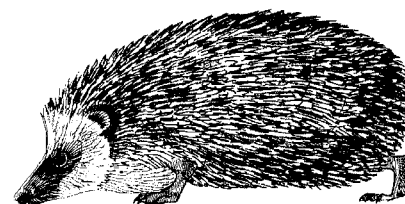

Min jixtru dal-ktieb (minn għand BirdLife Malta!) għandu 25 punt fil-Huttaf tas-Sena! Haflu għax iż-żmien għaddej!

Dahhal membru ġdid fi Klabb Huttaf u int tiehu

- Tliet pitazzi
- Stiker bil-kulur
- 8 punti fil-Huttafa tas-Sena

Hajjar hbieb, aħwa u kuġini jidhlu fi Klabb Huttaf, agħtihom kopja ta’ dil-formola biex jimlewha, imla isfel nett id-dettalji tiegħek stess, u ibgħat kolli lil BirdLife Malta, flimkien mal-Lm2 tal-membru l-ġdid.

Dettalji tal-membru l-ġdid

Isem

Indirizz

Data tat-twelid

Telefon

postcode

email

Dettalji tiegħek stess

Isem

Indirizz

Membership number

Telefon

postcode

email

Tqattax il-magażin - hu fotokopja! Tqattax il-magażin - hu fotokopja!

ibgħat kolli lil BirdLife Malta 57/28 Triq Rigord Ta' Xbiex MSD 12
Tibgħatx flus bil-posta - ibgħat çekk (pagabbli lil BirdLife Malta) jew 34 bolla tas-6ċ

• 9 kartolini ġodda • għasafar tal-ġenn • 5ċ

biss • għall-bejgħ minn BirdLife Malta jew mir-riservi •

• għasafar tal-ġenn • 5ċ biss

għall-bejgħ minn BirdLife Malta jew mir-riservi •